

MENEJ ZNÁME OSOBNOSTI, SPOLKY A UDALOSTI NA VÝCHODNOM SLOVENSKU 1848 – 1948

MGR. IDA GIRAŠKOVÁ

The article is a review of a new proceedings compiled by the State Scientific Library in Košice dedicated to important personalities, associations and events of eastern Slovakia from the mid-19th to the first half of the 20th century. It comprises the output of the scientific conference entitled *Menej známe osobnosti, spolky a udalosti na východnom Slovensku 1848 – 1948* (Lesser-Known Personalities, Associations and Events in Eastern Slovakia 1848 – 1948) aimed at presenting the research of several representatives of scientific and memory institutions. The majority of studies are dedicated to various personalities of the region who contributed significantly to its development. In addition to its broad thematic scope, the collection features a large number of visual materials, which even lay readers will find informative. Despite the primary focus on the history of eastern Slovakia, the importance of personalities, associations and events mentioned in the proceedings is also reflected in the research of the history of the wider region.

Keywords: personalities, Eastern Slovakia, scientific conferences, proceedings, reviews, State Scientific Library in Košice

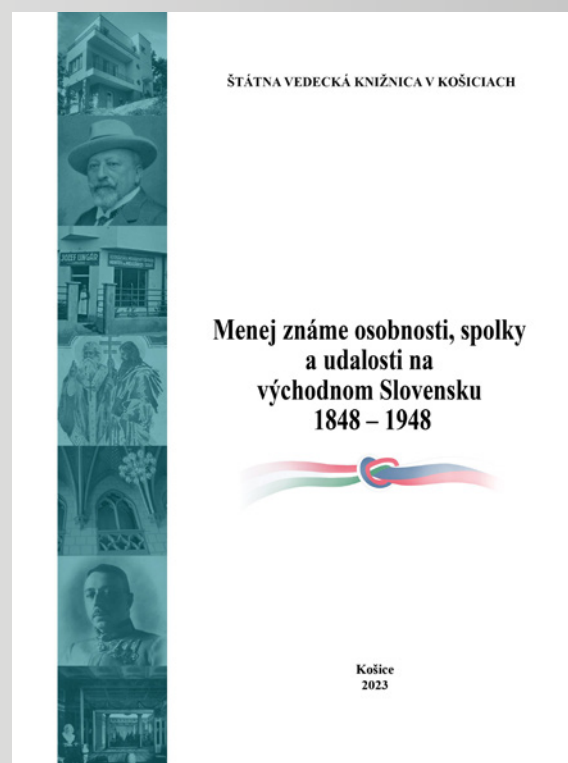
✉ ida.giraskova@svkk.sk
Štátna vedecká knižnica
v Košiciach
www.svkk.sk

Na pôde Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach sa v dňoch 30. mája a 31. mája 2023 uskutočnila vedecká konferencia *Menej známe osobnosti, spolky a udalosti na východnom Slovensku 1848 – 1948*, ktorej zámerom bolo poskytnúť priestor na prezentáciu výskumu odborníkov z rozličných vedeckých a pamäťových inštitúcií na poli menej prebádaných dejín východného Slovenska. Výsledkom sú pozoruhodné čriepky histórie týkajúcej sa v konečnom dôsledku oveľa širšieho regiónu, neraz s dosahom nad rámec vymedzeného územia, pritom však vždy s koreňmi na východe dnešného Slovenska. Práve z tohto dôvodu môže byť obsah nového, rovnomenného zborníka, zostaveného na základe uskutočnenej konferencie, zaujímavý nielen pre odbornú, ale aj laickú verejnosť.

Zborník *Menej známe osobnosti, spolky a udalosti na východnom Slovensku 1848 – 1948* reflektuje jednak obsahovú rozmanitosť východiskovej témy, ktorú určujú najmä tri základné okruhy, a to spomínané osobnosti, spolky a udalosti, ale tiež rozdielny metodologický prístup jednotlivých autorov k spracovaným predmetom. Okrem vedeckých štúdií sú súčasťou súboru textov aj články a materiály, ktoré informatívne sumarizujú poznatky alebo ponúkajú prehľad prameňov k vybraným témam. Rôznorodosť obsiahnutých textov sa prejavuje nielen vo forme. Dôvod, prečo by si zborník mohol nájsť svojich čitateľov v širokom okruhu verejnosti, spočíva najmä v tom, že sa dotýka rozličných oblastí dejín, od vojenstva, cez umenie a kultúru, šport, školstvo až po cirkev. Ako uvádzajú zostavovatelia v úvode k publikácii, ich hlavným cieľom pri stanovovaní nosnej idey konferencie, resp. zborníka, bolo čo najlepšie vyhovieť preferenciám širokého okruhu bádateľov a následne aj záujemcov o nové poznatky z radov laickej i odbornej verejnosti. Za zmienku taktiež stojí bohatý (a jedinečný) obrazový materiál, ktorým sú publikované texty doplnené.

Najpočetnejšie zastúpenie má v rámci zborníka kategória osobností, celkovo ju tvorí až 10 zo 16 publikovaných textov. Na začiatok je zaradená obsiahla štúdia **Adriany Priatkovej** o košickom staviteľovi a projektantovi židovského pôvodu **Hugovi Kabošovi**, do ktorej autorka zahrnula množstvo nových poznatkov, získaných prostredníctvom rozsiahleho, detailného výskumu. Okrem zaujímavej sondy do pomerov v stavebníctve medzivojnového Slovenska na pozadí Kabošovho života ponúka aj unikátne sprievodné fotografie dobového vzhladu rozličných budov starých Košíc. Z hľadiska obsahu a spracovania môže osloviť najmä odborníkov z oblasti architektúry, urbanistiky, ale tiež laických záujemcov o historickú podobu miest a budov.

Nasledujúca štúdia v zborníku načiera do umeleckých vôd, keďže je venovaná životu a dielu maliara **Júliusa Ádáma**, tvorcu sakrálneho umenia. Autorka **Lenka Bischof** ju koncipovala ako pútavé rozprávanie obohatené fotografiami Ádámových prác, ktoré má čo ponúknuť na poli štúdia dejín umenia, rímsko-

Zborník Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach

Obr. 2 Sanatórium Dr. Ladislava Nemessányiho, stavba firmy Huga Kaboša (Čarnogurská a Szabó 2023)

Obr. 3 Koloman Kemenczky (Blašková 2023)

Obr. 4 Géza Grosschmid, 1929 (Čarnogurská a Szabó 2023)

katolíckej cirkvi aj mesta Rožňava. Štúdia obsahuje množstvo doplňujúcich poznámok, ktoré čitateľa uvedú ešte hlbšie do danej problematiky.

O pedagógovi dievčenských škôl a básnikovi **Kolomanovi Kemenczkom** (Obr. 3) zborník prináša mnoho zaujímavých informácií z pera autorky **Eleonóry Blaškovej**. Upúta nielen tým, že výskum je postavený na zachovanej rodinnej pozostalosti po Kemenczkom vrátane jedinečných dobových fotografií pochádzajúcich z archívu autorky, ale aj samotným obsahom, keďže je venovaný výraznej osobnosti s nedoceneným prínosom predovšetkým v oblasti básnickej tvorby.

Zborník pokračuje textom **Gabriely Oľšavskej** rovnako na tému školstva. Štúdia sa zameriava nielen na osobnosť českého geológa, paleontológa a pedagóga **Jana Nepomuka Woldřicha**, ale aj na jeho pôsobenie v rámci mesta Prešov a súvisiacu publikačnú činnosť. Podrobne sa tu rozoberá obsah Woldřichových jednotlivých diel, ktoré sú súčasťou fondu Štátnej vedeckej knižnice v Prešove a zahŕňajú rozličné dobové zaujímavosti a „kuriozity“ z regiónu, ale tiež ponúkajú náhľad na súdobé poznatky v daných vedeckých oblastiach.

Ďalšie stránky patria zabudnutej pamiatke kňaza **Bertalana Szokolszkého**. Tento košický rodák, obľúbený farár a autor niekoľkých publikácií a prekladov diel cirkevného a historicko-umeleckého charakteru síce pôsobil väčšinu svojho života na východnom Slovensku, avšak svoju stopu zanechal aj vo vtedajšej národnej politickej sfére. Autor **Patrik Derfiňák** prístupným spôsobom vykresľuje postavu činorodého kňaza, spisovateľa a aktivistu, ktorého odkaz a dielo však časom ustúpili v pamäti národa do úzadia.

Nasledujúci text autorky **Anny Ötvös** je pútavým rozprávaním o živote **Gézu Grosschmida (Radványi)**, brata významného maďarského spisovateľa **Sándora Máraiho**, rodáka z Košíc (Obr. 4). Štúdia je zaujímavá predovšetkým novými, unikátnymi informáciami, takpovediac „z prvej ruky“, keďže pochádzajú z konkrétneho prameňa – listu Mestskému bytovému úradu, v ktorom samotný Grosschmid dopodrobna opisuje svoje dovtedajšie životné pomery a rodinnú situáciu. Treba podotknúť, že súčasťou štúdie je aj kompletný prepis spomenutého listu v preklade Galiny Sándorovej.

Rozsahom kratší text **Daniely Reľovskej** sa zaoberá osobnosťou a ťažkým osudom posledného majiteľa hradu Ľubovňa **Jána Kantého Zamoyského** (Obr. 5). Východisko autorkinho výskumu tvoria zachované pramene z archívu Ľubovnianskeho múzea.

Okruh venovaný osobnostiam uzatvára podrobná štúdia z oblasti vojenskej histórie s ústrednou postavou rakúsko-uhorského generála **Ladislaua Jony de Jamnik** (Obr. 6). Okrem nových informácií o živote samotného husárskeho generálmajora sa čiastočne dozvedáme aj o **spišskom rode Jony** (Jóny, Johny) – súčasťou textu je aj opis erbu rodiny z roku 1696 s vyobrazeniami. Autor **Viktor Szabó** si ako nosnú časť svojho výskumu zvolil pramene z budapeštianskeho vojenského historického múzea a archívu (HIM) a takisto dobovú dennú tlač. Štúdia pokrýva život a kariéru vojenského dôstojníka Jonyho od jeho narodenia v roku 1860 až po rok 1919.

Druhá časť zborníka je rovnako zostavená s ohľadom na princíp zachovania tematickej konzistentnosti a tvorí ju zvyšok textov patriaci svojím námetom do kategórie spolkov či udalostí. Okruh otvára štúdia **Renáty Kočišovej** s názvom *Hudobné aktivity prešovského Szechényiho kruhu*. Autorka sa v nej podrobne venuje predovšetkým repertoáru klubu na rozličných podujatiach, a to na základe archívnych prameňov, ale tiež ročníkov spolku. V poslednej tretine príspevku sa okrajovo rozoberá aj pôsobenie **Mikuláša Moyzesa** a činnosť hudobnej školy v Prešove.

Na sekciu venovanú spolkovej aktivite ďalej nadväzuje štúdia autorky **Martiny Fenikovej Čarnogurskej**, v ktorej opisuje vznik, pôsobenie a nakoniec aj zánik Organizácie magurských Slovákov. Téma sa viaže na problematické obdobie poľsko-československého vysporiadania po prvej svetovej vojne a text je nesporne príspevkom k výskumu tejto časti našich dejín. Informácie získané v rámci výskumu ocenia nielen bádatelia histórie Spiša, ale tiež tí, ktorých zaujíma osoba slovenského národovca a ornamentalistu **Štefana Leonarda Kostelníčka**, keďže bol poprednou figúrou spolku magurských Slovákov.

História Rožňavského besedného spolku je pomerne dlhá a bohatá. Vyše storočie jeho existencie vo svojej štúdii opisuje autorka **Valéria Šofranková Pulenová**. Spoločne s prehľadným zoznamom predsedov spolku je publikovaná aj fotografia tabla funkcionárov z roku 1932 a odtlačok spolkovej pečiatky.

Jediný text v zborníku, ktorý nie je primárne venovaný výrazným osobnostiam regionálnej histórie či dejinám spolkov, týka sa naplánovania a osadenia pamätníka padlým ruským vojakom v prvej svetovej vojne, a to v katastri Bardejovských Kúpeľov. Autorka **Luciána Hoptová** pripomína okrúhle jubileum tejto udalosti prostredníctvom podrobného opisu všetkých

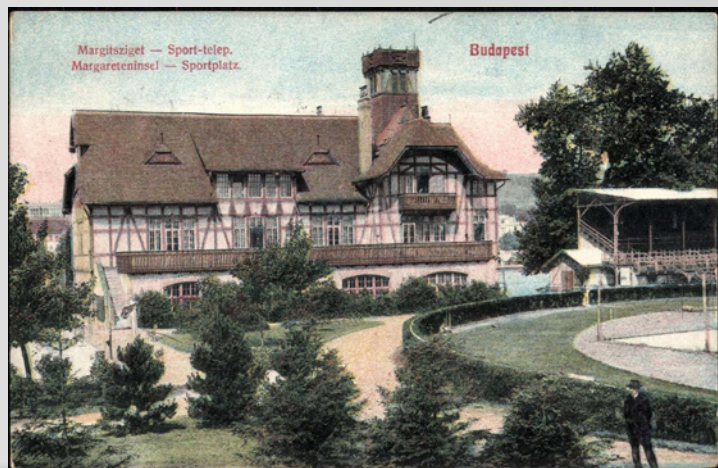
Obr. 5 Ján Kanty Zamoyski, 1943 (Čarnogurská a Szabó 2023)

Obr. 6 Generálmajor Ladislaus Jony, 1915 (Čarnogurská a Szabó 2023)

Obr. 7 Gregor Medvecký, 1927 (Slovenská národná knižnica – Literárny archív)

Obr. 8 Sídlo Maďarského atletického klubu (Čarnogurská a Szabó 2023)

dôležitých okolností, ktoré jej predchádzali. Vo svojej snahe sa opiera o archívne pramene zo Štátneho archívu v Prešove a zároveň približuje postavu ruského emigranta **Gregora Medveckého** (Obr. 7), ktorému sa venovala už vo svojom predchádzajúcom výskume, cez dokumenty Literárneho archívu SNK v Martine.

Úplne posledná štúdia zborníka, po ktorej sú zaradené v samostatnej sekcii články a materiály, patrí medzi príspevky o cirkevných dejinách, predovšetkým o dejinách gréckokatolíckej cirkvi a jej spoločenskom a kultúrnom živote. Jej riadky sú totiž venované **Spolku sv. Cyrila a Metoda**, ktorý nebol pre slovenskú gréckokatolícku komunitu iba náboženskou ustanovizňou, ale aj východiskom osvety z národného hľadiska. Autor **Michal Hospodár** prehľadne sumarizuje činnosť organizácie a predstavuje aj najvýznamnejšie osobnosti spojené s jej aktivitami. Časť štúdie sa zaoberá publikáciami, najmä kalendárového typu, ktoré vychádzali práve z iniciatívy spolku.

Zborník uzatvára graficky odčlenená sekcia materiálov a článkov. Jej obsahom sú tri texty viažuce sa ku kategórii osobností, ale rozličného tematického zamerania: z oblasti kultúry, športu, cirkvi a etnického hľadiska (Obr. 8). Obsiahlejší článok **Juraja Králik**a skúma osobnosť **Gézu Andrásyho** ako „športového diplomata“ cez optiku športu a jeho angažovanosť v ňom. Súčasťou textu sú aj fotografie pochádzajúce z Múzea Betliar. Výskum autora sa opiera o pramene z Magyar Olimpiai és Sport Múzeum Budapest. Článok **Martina Furmanika** je syntetickým prehľadom doterajších poznatkov o najvýznamnejších osobnostiach spišsko-nemeckého pôvodu. Furmanik opisuje deväť významných postáv nielen v histórii spišského regiónu, ale aj s dosahom na územie celého Slovenska či bývalého Uhorska. Text z pera **Petra Jambora** sa dotýka dejín gréckokatolíckej cirkvi, avšak ponúka pohľad aj na školstvo v oblasti Prešovskej eparchie. Autor sa zameriava najmä na vybrané osobnosti bohoslovcov a situáciu v cirkevnom školstve v súvislosti s formáciou budúcich kňazov.

Tematická rozmanitosť zborníka obohatená o hodnotný obrazový materiál mu dodáva charakter publikácie vhodnej a užitočnej nielen na informovanie odborníkov, ale tiež na rozšírenie rozhladu laickej verejnosti, keďže sprístupňuje nové poznatky a materiály, ktoré by inak boli dostupné iba obtiažne či vôbec. Pestrosť z hľadiska formy aj obsahu umožňuje čitateľom vybrať si spomedzi publikovaných štúdií a článkov práve to, čo hľadajú, ak sú stredobodom ich záujmu najmä dejiny východného Slovenska, nielen však iba tie.